

Flickor i patriarkala miljöer

Uppsala läns kartläggning av flickor/unga kvinnor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatta för hedersrelaterat hot och våld av nära anhörig.

LÄNSSTYRELSENS MEDDELANDESERIE

2004:6

Författare: Karin Hedström, på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län

Tryck: Länsstyrelsen Uppsala län 2004

Förord

Regeringen beslutade i juni 2003 att bevilja Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Skåne län och Länsstyrelsen i Västra Götalands län 4,5 miljoner kronor vardera för att, i samarbete med Socialstyrelsen, kommuner och andra berörda myndigheter, utveckla ett skyddat boende för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för så kallat hedersrelaterat våld. Övriga länsstyrelser beviljades 300 000 kronor vardera för att kartlägga och analysera behovet av insatser för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

Bakgrund till beslutet är de många flickor och unga kvinnor som lever i utsatthet i sin hemmiljö och att många av dessa är i behov av skyddat boende. Detta är en del av det manliga våld mot kvinnor som finns i hela samhället. Regeringen anser att kunskaperna om detta våld och dess olika uttryck måste öka för att alla flickor och kvinnor som är utsatta ska kunna få tillräckligt skydd och bra bemötande.

Länsstyrelsen i Uppsala har givit *Råd och stöd i Uppsala kommun, produktion vård och bildning* i uppdrag att utföra kartläggningen för länet. Utredare har varit Karin Hedström. Kartläggningen är ett komplement till den kartläggning som gjordes i Uppsala kommun 2002 av Christina Nehlin

Birgitta Forsberg
Socialdirektör

Innehåll

	Sid
Sammanfattning	7
Inledning	8
Genomförande	9
Redovisning	13
Enkät svar från sex kommuner i Uppsala län; Enköping, Håbo, Knivsta, Tierp, Älvkarleby, Östhammar	13
Enkätfrågor med svar	13
Samtal som ett komplement till kartläggning av Uppsala kommun 2002	17
Förslag till åtgärder	20

Bilagor

Sammanfattning

Denna kartläggning har genomförts i syfte att för Uppsala län visa hur många flickor/unga kvinnor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatta för hedersrelaterat hot och våld av nära anhörig.

Drygt ett hundratal personer från länets sju kommuner har lämnat information i frågan och sammanfattningsvis kan konstateras att cirka 165 flickor har utsatts för kontroll och förtryck som begränsar deras liv. Av dessa har man bedömt cirka 50 vara av allvarlig eller mycket allvarlig karaktär.

Dessa starkt patriarkala familjer med mycket tydliga hierarkier har ofta sitt ursprung i Mellanöstern, men förekommer även i andra delar av världen.

Flickorna lever under hårda krav på lydnad och anpassning till traditionella värderingar samtidigt som ett stort antal söker sig ut i det svenska samhället med en önskan om att leva som sina svenska kamrater.

Familjerna anser sig ha rätt att kontrollera och bestämma över flickornas liv. Vanligt är t.ex. att flickorna utom skoltid förväntas vistas i hemmet där de många gånger har tunga hushållsgöromål att utföra. Deras umgänge regleras kraftigt och de får inte umgås med sina kamrater. Ett flyktigt ögonkast från en ung man kan få förödande konsekvenser då hon anses ha vanhedrat familjen. Flickor gifts bort mot sin vilja. De som inte anpassar sig till systemet riskerar våld och förföljelse, och att förskjutas från familj och släkt. I vissa fall skickas man tillbaka till hemlandet.

Troligen finns ett stort mörkertal. Många flickor lever under stor press men vågar inte anförtra sig till någon, priset är för högt och osäkerheten för stor. De är inte säkra på att det verkligen finns någon hjälp att få.

Den första instans som oftast tycks komma i kontakt med flickorna är lärare och elevvårdspersonal. Men framför allt är det klasskamrater och andra jämnåriga som får ta del av flickornas förtvivlan. Inom högstadiet är problemet fortfarande relativt litet för att sedan accelerera i gymnasiet.

Kartläggningen har tydligt visat att dessa problem är starkt förknippade med en havererad integrationsprocess. Flickornas familjer beskrivs stå utanför det svenska samhället. Utbildningsnivå skiftar och istället tycks den gemensamma nämnaren vara att detta är familjer som saknar sammanhang i det svenska samhället.

Inledning

Denna kartläggning har genomförts på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län. Syftet har varit att, för hela länet, ge en bild av situationen för flickor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatta för hedersrelaterat hot och våld av nära anhörig.

Redovisningen består av två delar, nämligen ”Kartläggning av flickor i starkt patriarkala familjer i Uppsala kommun” sammanställd av Christina Nehlin 2002, samt en kartläggning genomförd 2004 i Uppsala län beträffande flickor/unga kvinnor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatta för hedersrelaterat hot och våld av nära anhörig. Detta är två likvärdiga grupper.

Kartläggningen för år 2002 fokuserar på innevarande år och utifrån detta bedömde man att cirka 150 flickor i Uppsala kommun årligen utsätts för hot och förtryck av sina släktingar. I 45 fall så allvarligt att det finns fara för flickans liv.

Kartläggningen för 2004 fokuserar i första hand på år 2003 och utifrån denna kan man dra slutsatsen att mellan 15-17 flickor i länets övriga kommuner årligen utsätts för hedersrelaterat hot och våld. Av dessa bedömdes fem som allvarliga hot om livet.

Definitionen av flickor/unga kvinnor med utländsk bakgrund som riskerar att bli, eller har blivit, utsatta för hedersrelaterat hot och våld av nära anhörig går att diskutera. Vad är vad? I samtalen med handläggarna har det ibland varit svårt att dra gränsen mellan ”vanlig barnmisshandel” och hedersrelaterat hot och våld. Denna kartläggning innefattar endast mycket tydliga och väl avskilda fall.

Genomförande

Kartläggningen har genomförts under fyra veckor i januari och februari månad 2004. Med tanke på den begränsade tid som fanns för uppdraget har arbetet till största del fokuserats på länets sex mindre kommuner; dvs. Enköpings-, Håbo-, Knivsta-, Tierps-, Älvkarleby- och Östhammars kommun. Vad gäller Uppsala kommun kan man med stor säkerhet utgå från att resultatet från kartläggningen 2002 gäller även för idag, ett och ett halvt år senare. Därför ingår kartläggningen 2002 som en del av detta material.

År 2002 ingick Knivsta som en kommundel i Uppsala kommun, trots detta kommer Knivsta att i denna sammanställning finnas med som egen kommun, dock ej i redovisningen av antalet utsatta flickor.

De personer som blivit föremål för denna sammanställning har varit ogifta flickor/unga kvinnor. Någon åldersgräns är inte satt, varken uppåt eller nedåt. Men tydligt är att yngre flickor lättare fogar sig i familjen. Det är först under högstadietiden eller på gymnasiet som flickorna, precis som alla ungdomar, vill börja styra mer över sitt eget liv. Det är då som problemen i dessa familjer kan bli mer tydliga. De flickor som nämns i denna redovisning är därför från cirka 13 år och äldre, men den absoluta tyngdpunkten ligger vid gymnasieåldern.

Uppsala kommun

Kartläggningen har genomförts i september och oktober 2002. Sammanlagt har ett 50-tal personer intervjuats; 14 via mail eller telefon och övriga via besök och samtal på arbetsplatsen. Samtalen har förts i strukturerad form men lämnat stort utrymme för egna kommentarer.

I Uppsala har information lämnats av:

- Barnombudsmannen,
- Kvinnojouren
- Socialtjänstemän
- Skolkuratorer
- Föreningsaktiva invandrarkvinnor
- Älby akut och utredningshem
- Rikskvinnocentrum
- Polismyndigheten
- Privatpraktiserande psykolog

Som komplement till detta har i kartläggningen 2004 kontakter tagits med:

- Röda korsets centrum för tortyrskadade
- Röda korsets flyktingkonsulent
- Barn och ungdomspsykiatriska flyktingteamet
- Vuxenpsykiatriska jourmottagningen
- Invandrarföreningen Kvinnors råd.

Beträffande undersökningen gjord i Uppsala är det troligt att de intervjuade i vissa fall avser samma flicka. Samtidigt kan även konstateras att det finns ett mörkertal. Många av de mest utsatta flickorna vågar inte be öppet om hjälp, andra flickor söker för annan problematik men återkommer oftast inte för ytterligare samtal.

Övriga kommuner i länet.

I länets sex ytterligare kommuner har material inhämtats genom telefonförfrågan. Sammanlagt har samtal förts med 62 personer. Oftast har dessa i sin tur hämtat information från sina respektive arbetsgrupper. Utöver detta har ytterligare kontakter tagits, dock har dessa har inte kunnat fullföljas på grund av tidsbrist.

En enkät har använts som underlag vid samtalen och grunden för denna enkät har varit densamma vid kartläggningen år 2002 som 2004.

Denna kartläggning kommer inte att visa resultatet från varje kommun för sig då materialet är förhållandevis litet och därför kan vara utpekande för enskilda personer. Trots det relativt lilla antal flickor bör allvaret bakom varje enskilt fall påpekas.

I Enköping har information lämnats av:

- Barn och ungdomspsykiatriska mottagningen
- Vuxenpsykiatriska jourmottagningen (i Uppsala)
- Landstingets ungdomshälsa
- Kvinnojouren
- Socialförvaltningen
- Skolkuratorer inom högstadium och gymnasium
- Skolsköterska
- Röda korset
- Rädda barnen

I Håbo har information lämnats av:

- Barn och ungdomspsykiatriska mottagningen (i Enköping)
- Vuxenpsykiatriska mottagningen
- Landstingets ungdomsmottagning
- Kvinnojouren
- Socialförvaltningen
- Skolkuratorer inom högstadium och gymnasium
- Skolsköterska

I Knivsta har information lämnats av:

- Vuxenpsykiatriska jourmottagningen (i Uppsala)
- Landstingets barnmorskemottagning
- Kurator vid primärvård
- Socialförvaltningen
- Skolsköterska
- Skolpsykolog

I Tierp har information lämnats av:

- Barn och ungdomspsykiatriska mottagningen
- Vuxenpsykiatriska mottagningen
- Landstingets ungdomsmottagning
- Kurator vid primärvård
- Kvinnojouren
- Socialförvaltningen
- Socialtjänstens flyktingmottagning
- Skolkuratorer inom högstadium, gymnasium samt kommunal vuxenutbildning

I Älvkarleby har information lämnats av:

- Barn och ungdomspsykiatriska mottagningen (i Tierp)
- Vuxenpsykiatrisk mottagning (i Tierp)
- Landstingets ungdomsmottagning
- Distriktssköterskemottagningen
- Socialförvaltningen
- Rektor
- Skolsköterska
- Skolpsykolog

I Östhammar har information lämnats av:

- Barn och ungdomspsykiatriska kliniken
- Psykiatriska öppenvårdsmottagningen i Gimo
- Landstingets ungdomsmottagning
- Kvinnojouren
- Socialförvaltningen
- Ungdomsboendet vid Gimo flyktingförläggning
- Skolkuratorer inom högstadium och gymnasium
- Skolpsykolog
- Rädda barnen
- Röda korset
- Stödteamet för asylsökande i Gimo

Redovisning

ENKÄTSVAR FRÅN SEX KOMMUNER I UPPSALA LÄN;
ENKÖPING, HÅBO, KNIVSTA, TIERP, ÄLVKARLEBY, ÖSTHAMMAR

Enkätfrågor med svar

1.1 och 1.2 Har du stött på problemet med flickor/unga kvinnor som utsätts för hot och våld från sina släktingar om de inte följer familjens värderingar? Om ja, ungefär hur många gånger? Under hur lång tid?

Eftersom Knivsta vid tiden för Uppsalas kartläggning 2002 ännu ingick i Uppsala kommun har deras svar på denna fråga uteslutits här.

Kvarvarande fem kommuner uppger att de under år 2003 sammanlagt mött cirka 15-17 flickor som har varit utsatta för hedersrelaterat hot eller våld. Dessa flickor var från 13 år och uppåt. Absoluta flertalet har haft långa kontakter med flickorna, i vissa fall under flera år. Några handläggare kommenterar att det kan förekomma att en flicka kommer endast en gång, men vill därefter inte ha fler tider med motiveringen att allt har blivit bättre.

Ytterligare någon handläggare berättar om asylsökande unga flickor som hotas av hedersrelaterat våld vid ett eventuellt återvändande till hemlandet. I något fall har de hotats och misshandlats i hemlandet och detta har varit en bidragande orsak till deras flykt.

En ofta återkommande kommentar till denna fråga är att många flickor troligen söker sig till olika hjälpinstanser i samhället men inte vågar framföra det direkta problemet. Därför gäller det att lära mer om denna problematik samt att skapa instrument för diagnostisering. Utöver detta pekar vissa tjänstemän på problemet med unga gifta kvinnor som utsätts för våld av sina män. Dvs. vad som händer med flickorna när de väl har blivit bortgifta i dessa patriarkala system.

1.3 Vart tror du att flickorna/unga kvinnorna vänder sig med sina problem, om inte hit till dig?

De flesta tror att flickorna oftast anförtror sig till kamrater, både svenska och med annan nationalitet. Även lärare och annan elevvårdspersonal på skolan torde få ta del av dessa flickors förtroende.

Många flickor lever under stor press men vågar inte anförtra sig åt någon, priset är för högt och osäkerheten för stor. De är inte säkra på att det verkligen finns någon hjälp att få. Risken för olika typer av bestraffning är påtaglig.

1.4 Kan du göra en uppskattning – tror du det är många flickor/unga kvinnor som skulle behöva hjälp men inte vet var de skall vända?

Här tror de flesta att flickorna vet var de kan vända sig, problemet är i stället att våga. Lojaliteten och rädslan kan vara mycket stark.

2.1-3 Hur allvarligt har du bedömt problemet?

Har det varit fara för flickans/unga kvinnans liv?

I de 15-17 fall som konstaterats i dessa kommuner har man bedömt att fem flickors liv varit i uppenbar fara. Fyra av dessa har flyttats till någon form av skyddat boende och en till annat boende. De flickor som inte har bedömts med detta allvar har likväl fått utstå olika grader av misshandel, hot och/eller kränkningar.

2.4 Beskriv problemen.

Dessa flickor påverkas starkt psykiskt av att leva ett begränsande liv med hårda krav på lydnad och anpassning till traditionella värderingar, samtidigt som de önskar sig den frihet som de svenska kamraterna har.

Istället förväntas flickorna ofta att vistas i hemmet utom skoltid. Många passar syskon och utför tungt hushållsarbete. Vanligt är att inte få umgås med sina vänner. Man planerar att gifta bort dem mot deras vilja, och de flickor som inte anpassar sig riskerar våld och förföljelse, vissa blir förskjutna från sina familjer och i andra fall hotas de med att skickas tillbaka till hemlandet.

Någon beskriver att flickorna inte är egna individer, de är familjen.

Mammorna är i några fall mycket ambivalenta, ibland ger de flickorna sitt stöd, andra gånger inte och ibland är det mammorna som utfärdar slagen.

Problemen är för många flickor så svåra och skamfyllda att de inte pratar med någon om detta.

Andra bilder ges av flickor som tagit sig för stora friheter, där dessa kulturkrockar lett till att flickorna får orealistiska krav på livet och där de i vissa fall kan utgöra en fara för sig själva.

3.1 Hur har du bemött/arbetat med problemet?

Det vanliga är att man arbetar med individuella samtal över kortare eller längre tid. Familjesamtal förekommer inte speciellt ofta då dessa många gånger ses som fruktlösa. I de ärenden där socialtjänsten inte har funnits med tidigare, kopplas dessa in om problematiken är svår, i vissa fall görs även en polisanmälan.

I fem av fallen har flickorna flyttats från familjen. När man fråntar föräldrarna ansvaret över flickan finns tyvärr risken att hon bli helt förskjuten för all framtid. Trots vad flickorna har blivit utsatta för är det mycket svårt att bli övergiven av släkt och familj.

3.2 Tycker du att det har varit tillräckligt eller skulle du vilja ha gjort annorlunda/något mer?

Alla tillfrågade tycker att de har gjort tillräckligt utifrån rådande omständigheter.

3.3 Vad behöver du för stöd och övrig uppbackning för att kunna bemöta dessa flickor/unga kvinnor på bästa sätt?

Först och främst behöver vi få dessa flickor synliga. I övrigt se fråga 4.4.

4.1 Samarbetar du med andra när det gäller denna problematik? Vilka i så fall?

Många handläggare samarbetar med andra instanser där flickorna redan är aktuella. I övrigt är det inte så vanligt att man söker sig till samarbetspartners just kring denna problematik. Man vet inte riktigt om och var man kan hitta kunskapen. Någon nämner att hon söker information via nätet, en annan har sökt sig till en kurator inom vuxenpsykiatri som tycks inneha vissa specialkunskaper. En socialsekreterare har samarbetat med en s.k. brobyggare från Tensta, vilket har varit mycket givande.

Samarbetet med socialtjänsten nämns i vissa fall i något kritiska ordalag. Socialsekreterarna tar inte alltid denna problematik på allvar. I något fall har man inte ens velat aktualisera ärendet. I andra fall har man gått för fort fram, man tar raskt kontakt med föräldrarna och en snabb placering kan vara ett faktum. Många tjänstemän anser att man först bör arbeta en tid i individuella samtal med flickorna för att därefter söka förändringsarbete via familjesamtal. Att kontakta socialtjänsten skrämmer många föräldrar och kan på så sätt försämra förändringsarbetet.

I vissa kommuner finns personer som arbetar direkt mot flyktingar och där blir samarbetet givetvis tätare, man vet var man kan vända sig för att ev. få ett "bollplank".

4.2 Har din arbetsgivare eller någon övergripande myndighet utarbetat riktlinjer som du känner att du har nytta av? Om inte, tycker du att sådana skulle behövas?

Inte någon svarar ja på denna fråga. Ett socialkontor hänvisar till Personsäkerhetens delbetänkande SOU 2002:71, Socialstyrelsens skrifter samt Rikskvinnocentrum. I övrigt tror flertalet att riktlinjer finns i andra arbetsgrupper utom i deras egen.

4.3 Tycker du att det behövs en policy i kommunen/länet för hur vi ska hantera den här typen av problem?

I kommunerna finns ingen tydlig policy, vilket de flesta efterlyser tillsammans med en handlingsplan.

4.4 Tycker du att det skulle behövas gemensamma resurser i kommunen/länet? Vilka i så fall?

Det absoluta flertalet av de intervjuade har med kraft önskat samordning kring dessa flickor.

En arbetsgrupp påvisade Rikskvinnocentrum som gemensam resurs i länet. I övrigt ansåg de att strukturerna i länet var så pass skiftande varför ytterligare gemensamma resurser inte sågs nödvändiga.

Ett par kommuner har så pass få invandrare att man knappt tror att det finns något mörkertal och ser heller inte behov av gemensamma resurser.

Andra kommuner som i och för sig inte möter så många flickor med dessa problem, tror ändå att det finns ett antal flickor som lever under hot och våld i patriarkala familjer men som av rädsla inte vågar berätta om detta. Man måste därför söka metoder att identifiera och att arbeta med dessa flickor och deras familjer.

En övervägande del av de intervjuade efterlyser samordning, handlingsplaner, metodutveckling, arbetsmodeller, nätverk, informationsbanker, stöd, handledning, bollplank, utbildning, skyddat boende och paraplygrupp typ den som finns för barn utsatta för sexuella övergrepp. Man föreslog en centralt placerad person eller grupp som håller sig uppdaterad inom problematiken, som arbetar fram metoder och modeller, och som även kan förmedla kunskap, stöd och handledning till kommunerna. Nätverk och samordning i kommunerna behövs i denna fråga. Många nämner paraplygruppen för barn utsatta för sexuella övergrepp, ett nätverk liknande detta borde upparbetas kring denna problematik. I övrigt behövs utbildning i, för dessa problem, aktuella religioner och kulturer, samt kunskap i hur man skall bemöter dessa familjer. Speciella satsningar bör göras inom skolan, då lärare och annan elevvårdspersonal oftast är flickornas första kontakt.

Förutom utbildning inom myndighetssidan behövs även ökad utbildning för de flyktingar som kommer till landet. Förslagsvis kan detta ske genom SFI (Svenska för invandrare) och invandrarföreningar. Av vikt är också information till pojkar som i framtiden riskerar att föra detta arv vidare.

Uppbyggnad av ett skyddat boende är av vikt. I länet bör finnas ett boende där flickor kan gömmas under en övergångstid. Flickorna bör inte blandas med personer med annan problematik.

All information i frågan bör läggas ut på nätet för att underlätta informationssökningen för handläggarna.

Som en socionom uttryckte det; varje kommun behöver inte uppfinna hjulet själv.

SAMTAL SOM ETT KOMPLEMENT TILL KARTLÄGGNING AV UPPSALA KOMMUN 2002

För att komplettera den kartläggning som gjordes i Uppsala kommun 2002 har samtal förts vid besök hos representanter för BUP:s flyktingteam och föreningen Kvinnors råd. Dessa samtal redovisas i sammandrag.

BUP:s flyktingteam

För 10-15 år sedan förekom dessa ärenden i mycket högre utsträckning vid BUP:s flyktingmottagning. Idag träffar man kanske en till två flickor per år. Informationen i samhället runt denna problematik är större vilket gör att flickorna säkerligen vänder sig till andra instanser i första hand. En gissning kan vara att flickorna i första hand vänder sig till personal inom skolan.

Möjligen kan dessa problem ibland finnas med i bilden runt patienterna men det är inte därför de söker. Vissa vill uttryckligen inte att man pratar med föräldrarna om problemet, men det går ofta att lösa genom övertalning.

Hedersrelaterat våld är inte heller en psykiatrisk diagnos, familjearbete kring dessa problem bör skötas inom socialtjänsten, som idag kan hantera denna typ av ärenden på ett bättre sätt. Tidigare gick man alldeles för snabbt in med tvångslösningar, typ placering med skyddad adress. Nu arbetar man mer familjeinriktat.

Begreppet hedersrelaterat hot och våld går att diskutera. Många flickor är ambivalenta till själva företeelsen och i vissa fall accepterar de att leva inom familjens ramar. Hotet finns kring många av dessa flickor men att det går till våldshandlingar är inte lika vanligt.

Systrar inom en och samma familj kan hantera problematiken på skilda sätt. Äldre systrar kan acceptera att bli bortgifta medan den yngsta kan opponera sig. Syskonrivalitet kan uppstå och de äldre systrarna hjälper familjen att kontrollera och förtrycka den syster som försöker bryta sig ur systemet. Kvinnorna hjälper på så sätt att hålla detta vid liv.

Men det finns även de flickor som är glada att mamma och pappa gör valet av make.

Berättelsen om flickan som mötte en svensk pojke. Föräldrarna blev upprörda och planerade giftermål med en landsman. Flickan vägrade. Familjen enades slutligen om en kompromiss, flickan valde äktenskap med en landsman som både hon och föräldrarna kunde acceptera.

I dessa patriarkala familjer är kraven många gånger skoningslösa, fäderna har makten och det är av yttersta vikt att de inte "tappar ansiktet". När fadern av skilda anledningar får hjälp av söner och andra släktingar är hoten och våldet ofta skoningslösare. Pappan har starkare känslomässig bindning till sina döttrar vilket oftast gör honom mildare i sin handling.

Man kan många gånger se kulturen i dessa familjer som ett spel. Pappan har ett starkt yttre krav på sig att styra sin familj utifrån vissa normer och företeelser. När så döttrarna inte inordnar sig i systemet krävs det av fadern att tydligt markera och säga ifrån. Mamman får då rollen som beskyddare och försvarare av flickan. Ett "spel" och en kompromisslösning startar i familjen, och det är under tiden viktigt för mannen att mycket tydligt få markera sin ståndpunkt och sina krav. Om samhället inte träder in för tidigt under dessa "spel" kan detta ofta utmynna i kompromisser, eller att flickans ståndpunkt får gälla. Pappan kan slutligen acceptera situationen därför att han ändå fått säga ifrån.

Det finns ett socialt tryck på dessa män och pojkar att bevaka flickors dygd. Det faller tillbaka på pappan och bröderna om systemen har "vanhedrat" familjen.

Representanten för BUP:s flyktingteam anser att det behövs en klar och tydlig lagstiftning beträffande äktenskap för barn, vilket bör vara helt förbjudet för alla under 18 år. Dagens lagstiftning är otydlig på denna punkt.

Dessutom bör hedersrelaterat hot och våld ge fängelsestraff, man bör se mycket allvarligt på detta.

En lagändring på dessa punkter skulle kunna underlätta för männen som annars har kravet att uppfylla de traditioner som finns inom släkten, oavsett om de själva vill eller inte. Kraven blir svårare att genomföra då de kan hänvisa till svensk lagstiftning.

Kring denna problematik skulle behöva byggas upp ett nätverk med invandrarkvinnor och om möjlighet finns, även män med invandrar bakgrund. Dessa borde få stöd i sitt arbete av ny lagstiftning gällande äktenskap, samt en sträng sekretess. Förutom arbete med enskilda flickor och deras familjer bör dessa arbeta med påverkan av attityder i olika invandrargrupper.

Föreningen Kvinnors råd i Uppsala

Föreningen är en sammanslutning av kvinnor och fungerar till stor del som jour och stöd för utsatta flickor. Under de två sista åren har man inom föreningens ram startat projektet Donja. Detta projekt vänder sig till elever i gymnasieskolorna och målsättningen är att lägga grunden för attitydförändringar hos dagens ungdom som blir morgondagens vuxna och föräldrar.

Många flickor vänder sig direkt till föreningens jourtelefon. De flesta är mycket försiktiga under inledningssamtalen, de vill först höra sig för hur man tänker och arbetar mer generellt. Det är mycket viktigt att man får flickornas förtroende, bl.a. med löften om att inte föra informationen vidare. Det behövs många enskilda samtal innan man kan slussa dem vidare till myndigheter och möjlighet till familjesamtal.

Då föreningen inte har funnits i Uppsala kommun någon längre tid har man tidigare samarbetat med motsvarande förening i Stockholm. Flickor som behövt hjälp och skydd har skrivits in på Stockholmsmedlemmars adresser och har på så sätt kunnat söka hjälp den vägen. Idag försöker man vända sig direkt till Uppsala kommun. Problemet är att Stockholm tycks arbeta mer individuellt med flickorna, vilket oftast är eftersträvänsvärt. Föreningens erfarenheter är att tjänstemän i Uppsala oftast hänvisar till att flickorna inte är myndiga varvid man på ett tidigt stadium tar kontakt med deras föräldrar, man har ett klart familjeperspektiv. Detta i sin tur gör att flickorna blir mer ovilliga att ta kontakt med myndigheter. Även om flickorna är under 18 år behövs lång tid av individuella samtal, kartläggning, bedömning och samarbete på deras egna villkor innan man kan vända sig till föräldrarna och starta ett arbete inom familjen. Mer kunskap i denna fråga behövs både inom skolan och inom annan myndighet. Man måste arbeta med flickorna i deras egna miljöer, man måste lyssna på dem och ta dem på allvar. I vissa skolor skulle man behöva stödgrupper där dessa flickor kan få ventiler sina problem och få relatera till andra.

Det finns två olika typer av flickor; en grupp som revolterar och en grupp som accepterar att domineras. Den revolterande gruppen flyr hemifrån och kan med stöd och hjälp på olika sätt ordna upp sin tillvaro, vissa förskjutna från familjen, vilket i sig leder till mycket sorg och tragedi. Andra kan ibland med hjälp av familjearbete och tid slutligen få en acceptans av sitt val. Den andra delen av de revolterande flickorna hittar inga utvägar utan hamnar utanför samhället, många gånger med missbruk, prostitution och trafficking som följd.

De flickor som väljer att underordna sig har även de två olika vägar. Vissa accepterar situationen helt och fullt utan större protester. Andra börjar leva dubbelliv, där lögnen blir en del av vardagen. Man lever två helt skilda liv, isolerade från varandra. Pressen på dessa flickor blir oerhört stor, och de glömmer ofta bort sitt eget jag.

Förslag till åtgärder

De åtgärdsförslag som togs fram i den kartläggning som gjordes i Uppsala kommun 2002 är giltiga även efter kartläggningen av hela länet. Det finns behov av samordning och utveckling av kunskaper och insatser. De åtgärder som vidtas ska vara länsövergripande.

- *En speciell länsövergripande enhet bildas för att aktivt arbeta med familjer där flickorna lever under hot och tvång, de skall även bistå andra med specialkunskap.*
- *Denna enhet ska arbeta fram handlingsplaner och arbetsmodeller, samt utveckla metoder i arbetet kring dessa familjer.*
- *Till enheten knyts ett råd av engagerade människor med utländsk bakgrund, både män och kvinnor.*
- *Enheten ska ha tillgång till ett skyddat boende för flickor under de extra laddade situationer som kan uppstå.*
- *Lämplig instans ges i uppdrag att utarbeta ett program för en allmän kunskapshöjning för personer som arbetar med dessa flickor.*
- *Nya okonventionella vägar bör sökas för diskussioner om familjevärderingar och kvinnors sexualitet. Kommunens introduktionsverksamhet föreslås bli ansvarig för detta.*
- *En länsövergripande samrådsgrupp inrättas efter modell av den s.k. Paraplygruppen för sexuella övergrepp. I en sådan grupp bör ingå personer från de intervjuade kategorierna samt företrädare för rättsväsendets olika delar.*

INTERVJUFRÅGOR GÄLLANDE FLICKOR/UNGA KVINNOR MED UTLÄNDSK BAKGRUND SOM RISKERAR ATT BLI, ELLER HAR BLIVIT, UTSATTA FÖR HEDERSRELATERAT HOT OCH VÅLD AV NÄRA ANHÖRIG.

Uppgiftslämnare.....Intervjudatum.....

Arbetsplats/förening.....

1. Förekomst:

1.1 Har du stött på problemet med flickor/unga kvinnor som utsätts för hot och våld från sina släktingar om de inte följer familjens värderingar?

Ja..... Nej.....

1.2 Om ja, ungefär hur många gånger? Under hur lång tid? (notera flickans/unga kvinnans ålder samt initialer)

.....

1.3 Var tror du flickorna/unga kvinnorna vänder sig med sina problem, om inte hit till dig?

.....

.....

1.4 Kan du göra en uppskattning – tror du det är många flickor/unga kvinnor som skulle behöva hjälp men inte vet vart de ska vända sig?

.....

.....

2. Karaktär:

2.1 Hur allvarligt har du bedömt problemen? Mycket allvarlig situation i..... fall.

.....

2.2 I hur många fall har flickorna/unga kvinnorna hotats till livet?.....

2.3 Övriga fall där flickor/unga kvinnor har utsatts för tvång från familjen?.....

2.4 Beskriv problemen.....

.....

.....

3. Insatser:

3.1 Hur har du bemött/arbetat med problemet?.....

.....

.....

3.2 Har det varit tillräckligt tycker du, eller skulle du vilja ha gjort annorlunda/något mer?

.....

.....

3.3 Vad behöver du för stöd och övrig uppbackning för att kunna bemöta dessa flickor/unga kvinnor på bästa sätt?.....

.....

.....

4. Övergripande strategier:

4.1 Samarbetar du med andra när det gäller denna problematik? Vilka i så fall?.....

.....

4.2 Har din arbetsgivare eller någon övergripande myndighet utarbetat riktlinjer som du känner att du har nytta av? Om inte, tycker du att sådana skulle behövas?

.....

4.3 Tycker du att det behövs en policy i kommun/länet för hur vi ska hantera den här typen av problem?

.....

4.4 Tycker du att det skulle behövas gemensamma resurser i kommunen/länet? Vilka i så fall?

.....

.....

TACK FÖR HJÄLPEN,
På uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län

Karin Hedström
Råd och stöd,
Individ och familjeomsorgen
Uppsala kommun
tele. 018 / 727 7258

FLICKOR I STARKT PATRIARKALA FAMILJER I UPPSALA

En kartläggning

På uppdrag av Invandrarnämnden i Uppsala kommun

Christina Nehlin
Oktober 2002

”Jag tror faktiskt inte att någon egentligen vill dö.

Fast i en del familjer är mannens heder så viktig,
att flickorna får välja mellan att lyda och att dö.”

Breen Atroshi, syster till den mördade Pela Atroshi

”Okej, vi ska diskutera hedersmord. Men det allra
viktigaste är att vi diskuterar hur det är att aldrig få
plugga i fred, att behöva bädda sängen åt sin bror,
att bli bortgift som 16-åring med sin kusin.”

Nalin Pkgul, riksdagsledamot

Citaten är hämtade från Expressen 2002-09-19 och från boken ”Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder” av Arbabi/Fristorp (Rädda Barnens förlag, 2002)

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning.....	5
Genomförande	5
Resultat	6
<i>De utsatta flickornas situation</i>	<i>6</i>
<i>Familjernas bakgrund.....</i>	<i>6</i>
<i>Förekomst</i>	<i>6</i>
<i>De intervjuades erfarenheter</i>	<i>7</i>
<i>Skolkuratorer inom högstadiet</i>	<i>7</i>
<i>Skolkuratorer inom gymnasieskolan</i>	<i>7</i>
<i>Kommundelarnas socialtjänst</i>	<i>8</i>
<i>Integrationsenheten och Socialjouren.....</i>	<i>8</i>
<i>Invandrarorganisationer</i>	<i>8</i>
<i>Polisen</i>	<i>9</i>
Att hjälpa flickorna	9
<i>De intervjuades önskemål</i>	<i>9</i>
<i>Socialtjänsten</i>	<i>9</i>
<i>Utanför socialtjänsten</i>	<i>10</i>
<i>Polisen</i>	<i>10</i>
Övriga frågor	10
Diskussion	11
Förslag till åtgärder	13

Sammanfattning

Syftet med denna kartläggning är att ge en bild av situationen för flickor i Uppsala som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar. Den har genomförts på uppdrag av Invandranämnden i Uppsala kommun. Sammanlagt har ett 50-tal personer som kommit i kontakt med flickorna lämnat uppgifter, varav 36 i personliga intervjuer.

Kartläggningen visar att det i Uppsala finns en grupp flickor, främst från familjer med ursprung i Mellanöstern, som lever under hårda krav på lydnad och anpassning till traditionella värderingar samtidigt som de själva önskar sig den frihet deras jämnåriga kamrater har. De som inte anpassar sig till familjens krav riskerar våld och förföljelse och att stötas ut ur gemenskapen. I extrema fall är deras liv i allvarlig fara. Det är ofta svårt att utifrån avgöra om ett hot – uttalat eller underförstått – innebär att flickan faktiskt löper risk att dödas av släktingar. Flickor har stötts ut från sina familjer och rymt till Uppsala, liksom Uppsala flickor i samma situation har sökt sig till andra städer.

De många familjer som fungerar väl utan våld och tvång och där flickorna uppfattar de traditionella värderingarna som uttryck för omsorg och respekt är alltså inte föremål för denna undersökning.

Konflikterna uppstår oftast när flickorna är i 16-årsåldern och uppåt och vanliga utlösande faktorer är att flickan själv valt en pojkvän, att hon vägrar lyda sina bröder eller att hon inte vill utföra tungt hushållsarbete. Det finns också en mindre grupp flickor som så kraftigt tar avstånd från traditionella värderingar att de lever utagerande och hamnar i riskfyllda miljöer.

Omfattningen går knappast att fastställa exakt. Vid intervjuerna framkommer att man under ett genomsnittligt år tagit emot eller gjorts uppmärksam på ca 150 flickor. Av dessa har ca 45 bedömts vara i allvarlig eller mycket allvarlig fara. Siffrorna är ungefärliga och troligen avser de intervjuade ibland samma flicka. Det framkommer också att många flickor antyder stora problem men avstår från att be om hjälp eller förbjuder den hon öppnat sig för att gå vidare.

Till polisens olika enheter vänder sig ett antal flickor årligen för att höra sig för om möjligheterna till polisbeskydd. Det är dock sällsynt att flickorna gör en regelrätt anmälan.

Problemet är mest påtagligt för kuratorer och elevvårdspersonal inom gymnasieskolan, kommunens integrationsenhet och vissa invandrarkvinnor som fungerar som en informell ”kristelefon”. Dessa upplever generellt att det varit svårt för flickorna att tas på allvar av socialtjänst och polis och anser att de idag har små möjligheter att ge flickorna den hjälp och det skydd de skulle behöva.

Inom socialtjänsten förekommer flickorna mindre ofta. Man griper i princip in när man bedömer att skyddsbehovet är akut och allvarligt eller när flickorna signalerar egen problematik. Flickorna och deras familjer behandlas i stort sett som andra barn och ungdomar som bedöms ha behov av insatser. Generellt anser man att det är svårt att arbeta med denna typ av fall; det är en balansgång som kan resultera i att flickan förlorar all kontakt med sin familj.

Utredningen föreslår att:

- En speciell enhet bildas inom kommunen för att aktivt arbeta med familjer där flickorna lever under hot och tvång samt bistå andra med specialkunskap
- Till enheten knyts ett råd av engagerade landsmän, både män och kvinnor.
- Enheten ska ha tillgång till ett skyddat boende för flickorna under de extra laddade situationer som kan uppstå.
- Integrationsenheten ges i uppdrag att utarbeta ett program för en allmän kunskapshöjning för personer som arbetar med flickorna.
- Ämnet familjevärderingar och kvinnors sexualitet ges stort utrymme, både under den första tiden i Sverige och senare. Nya okonventionella vägar bör sökas för diskussioner om dessa ämnen. Kommunens introduktionsverksamhet föreslås bli ansvarig för detta.
- En samrådsgrupp inrättas efter modell av den s k Paraplygruppen för sexuella övergrepp. I en sådan grupp bör ingå personer från de intervjuade kategorierna samt företrädare för rättsväsendets olika delar.

Inledning

Under de senaste åren har allt mer uppmärksamhet riktats mot att unga kvinnor i Sverige lever i familjer med starkt patriarkala värderingar. Flickornas familjer, huvudsakligen invandrade från länder i Mellanöstern, förväntar sig att de ska uppfylla traditionella krav där hela släktens heder är kopplad till hur den enskilda flickan/kvinnan uppför sig. Många gånger orsakar mötet med det svenska samhället att dessa värderingar betonas än starkare. Flickor som protesterar eller bryter sig ut ur mönstret för uppförande riskerar att stötas ut ur gemenskapen, men de riskerar också våld och förföljelse. I extrema fall är deras liv i allvarlig fara. Situationen är inte ny, men efter de uppmärksammade morderna på Fadime Sahindal och Pela Atroshi, liksom rättegången mot släktingar till en Uppsala flicka som flytt till Göteborg har problemet uppmärksammats allt mer. Privatpersoner har kontaktat kommunen och uttryckt oro för att morderna ska upprepas. Flickor som hotats har upprepade gånger sökt hjälp, bland annat hos Integrationsenheten vid Socialförvaltningen, där man uppmärksammat politiker på problemet. Regeringen presenterade i februari i år ett åtgärdsprogram¹ för flickor som lever under hot från sina familjer. Sammantaget har detta lett till att Invandrarnämnden i Uppsala kommun beslutat begära en kartläggning av situationen för flickor i Uppsala som lever under dessa förhållanden. I uppdraget ingår också att komma med förslag till lämpliga åtgärder.

Genomförande

Kartläggningen har genomförts under september och oktober 2002 och omfattar gruppen könsmogna ogifta flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar. Inför undersökningen har ett 50-tal företrädare för skolor, socialkontor, föreningar mm kontaktats. Bland dessa har 20 intervjuer genomförts med sammanlagt 36 personer. De som intervjuats har kommit närmare i kontakt med problematiken, övriga har gjort det vid enstaka tillfällen och därför lämnat information per e-post eller telefon. Sådan slags information har lämnats av skolkuratorer inom grundskolan, vissa gymnasiekuratorer, Barnombudsmannen och Kvinnojouren.

De kategorier som intervjuats är: kuratorer inom gymnasieskolan, socialsekreterare i kommundelarnas ungdomsgrupper och inom Integrationsenheten och Socialjouren, föreningsaktiva invandrarkvinnor, Älby akut- och utredningshem, Rikskvinnocentrum, Polismyndigheten samt en privatpraktiserande psykolog som på eget initiativ kontaktade utredaren. De flesta har en mångårig erfarenhet av problematiken. En enhet, Ungdomshälsan inom landstinget, har avböjt att medverka i utredningen.

Intervjuerna har skett i strukturerad form men lämnat stort utrymme för egna kommentarer. Frågorna har främst fokuserat på problemens förekomst och karaktär, hur man hanterar problemen i dag och hur man skulle vilja agera för att hjälpa flickorna. Under intervjuerna har många visat ett starkt engagemang för dessa flickor. Många har också uttryckt förtvivlan och maktlöshet över att inte ha tillgång till verktyg och resurser att hjälpa dem.

Kartläggningen gör inte anspråk på att vara exakt eller heltäckande utan ger en bild av hur problemet gestaltar sig i Uppsala kommun.

¹ "Regeringens insatser för utsatta flickor i patriarkala familjer", februari 2002, Näringsdepartementet

Resultat

De utsatta flickornas situation

De intervjuade ger många exempel på hur livet kan se ut för flickorna. Gemensamt är att de lever hårt trängda mellan traditionella värderingar och viljan att ha samma frihet som sina svenska kamrater. Det förekommer att flickorna byter kläder på väg till skolan. Vissa har sedan småbarnsåren förbjudits att delta i aktiviteter som barndans och liknande och inte heller tillåts delta i skolgymnastik eller simundervisning. De förväntas komma hem omedelbart efter skolans slut och föräldrarna har ofta noggrann kontroll över flickornas skolscheman. Hemma är deras uppgift att ta hand om småsyskon och utföra tyngre hushållsarbete. De förväntas lyda inte bara sina föräldrar utan också sina bröder, både äldre och yngre. Denna lydnad gäller alla delar av livet inklusive val av partner, vilket är det mest återkommande skälet till upptrappade konflikter i familjen. Familjen och i första hand fadern ska utse flickans tillkommande, inte flickan själv. Orsaken till konflikt behöver inte vara att flickan valt en svensk pojkvän – pojkvännen kan vara en landsman, men inte den som familjen utsett till kommande make. Flickorna övervakas noga i detta avseende och släktingar hjälps åt att övervaka flickans beteende bland skolkamrater osv. Det förekommer att fäder håller noggrann kontroll över flickornas menscyklar.

Kraven på flickorna i dessa familjer är hårda och risken att misshandlas och stötas ut är stor för den som avviker och vanäras sin släkt genom att öppet visa en egen vilja. Allvarlig misshandel har i flera fall anmälts till socialtjänsten, liksom öppna hot – vid något tillfälle har en flicka dödshotats inför socialsekreterarnas ögon. Det är dock vanligare att underförstådda hot gör att flickorna alls inte vågar protestera. De känner väl till vilka konsekvenserna kan bli. Därför väljer många, trots stark motvilja, att underkasta sig släktens krav på lydnad och anpassning – även i den fundamentala frågan om äktenskap. Den utstötning som annars kan bli följden kan få långtgående konsekvenser och i extrema fall leda till att släktens män förväntas ”göra sig av med flickan” genom att döda henne.

Familjernas bakgrund

Under arbetet med kartläggningen har det blivit tydligt att problemen är förknippade med en havererad integrationsprocess. Flickornas familjer beskrivs av de intervjuade som på många sätt stående utanför svenskt samhällsliv och –tänkande. Utbildningsnivån varierar och gruppen innefattar både analfabeter från avlägsna byar och välutbildade stadsbor. Gemensamt verkar vara att de saknar sociala sammanhang i det svenska samhället. Arbetslöshet och långa sjukskrivningar är normalt i denna grupp, liksom boende i områden där många landsmän bor. Det är vanligt att man får huvudsaklig samhällsinformation via satellit-TV från hemlandet. Behovet av strukturella insatser är alltså stort – men övergripande integrationspolitiska frågor ligger utanför denna utrednings uppdrag.

Förekomst

De intervjuade uppger att de under ett genomsnittligt år blivit kontaktade av eller uppmärksammade på sammanlagt cirka 150 invandrarflickor som känt sig hotade eller förtryckta av släktingar. Man bedömer att situationen varit allvarlig eller mycket allvarlig – vilket innebär fara för flickans liv – i cirka 45 fall. Det är dock troligt att de intervjuade ibland

avser samma flicka. Därtill kommer ett fåtal förfrågningar till Barnombudsmannen, där flickor velat veta mer om vilka rättigheter barn har i Sverige. Polisens olika enheter får årligen ett icke bestämbar antal samtal med förfrågningar om skyddsmöjligheter. Vid Rikskvinnocentrum får man ca fem samtal från dessa flickor varje år, men de hänvisas vidare då de inte tillhör målgruppen. Kvinnojouren stöter på dessa flickor ”då och då” men de tillhör inte heller denna målgrupp. Det förefaller som om flickorna i första hand vänder sig till kuratorerna på gymnasieskolan, till kommunens integrationsenhet och till enskilda invandrarkvinnor för hjälp. Det är oftast via dessa personer som kontakten tas med socialtjänsten, men det förekommer också att flickor själva kontaktar socialtjänsten.

Särskilt gymnasieskolans kuratorer, som dagligen har kontakt med flickor i åldersgruppen, understryker att många av de allra mest utsatta flickorna inte vågar be öppet om hjälp. I stället visar de sin förtvivlan mest för jämnåriga. De antyder problemen eller berättar om dem för kuratorn eller skolsköterskan, men förbjuder samtidigt kuratorn att agera vidare. Vid ett par av gymnasieskolorna uppger man att flickornas ångest blir särskilt tydlig inför studentexamen. För många väntar då en biljett till hemlandet för giftermål med kusiner och liknande.

De intervjuades erfarenheter

Skolkuratorer inom högstadiet

I princip samtliga skolkuratorer på högstadiet har kontaktats. De meddelar att problemen bland flickor i denna åldersgrupp inte är särskilt uttalade. Det förekommer enstaka fall där flickor hotas och misshandlas och dessa anmäls då till socialtjänsten. Ett par kuratorer kommenterar att flickor i denna ålder oftast fogar sig efter familjens önsknings. Att själv få göra livsval har inte blivit så avgörande ännu.

Skolkuratorer inom gymnasieskolan

Vid några gymnasier i Uppsala har man under lång tid mött dessa flickor. Elevvårdsteamet och särskilt kuratorerna tillhör den grupp som kommer i närmast kontakt med problematiken. Kuratorerna upplever ofta en vanmakt inför flickornas situation. De ser och upplever att de har det svårt men har små möjligheter att ge dem verklig hjälp. Flickorna plågas av att vara hårt kontrollerade men är rädda att tvingas helt klippa kontakten med familjen om problemet uppmärksammas. Kuratorerna inriktar sig till största delen på att stödja flickorna via enskilda samtal och uppmuntra dem att hålla ut i sin svåra situation. Enstaka gånger har man sökt kunskap och stöd för flickorna hos deras landsmän. Vid misshandel eller vid akuta hot – t ex från bröder som besöker skolan och uppträder hotfullt – har kuratorerna kontaktat både socialtjänst och polis. De understryker att det har varit svårt för flickorna att få adekvat stöd och hjälp från socialtjänsten och att bemötandet varierar stort mellan de kommuner som kontaktats. I flera fall har socialtjänsten inte velat ta emot anmälan trots att kuratorn bedömt situationen som mycket allvarig. En stor svårighet är att socialtjänsten mer eller mindre omgående kontaktat flickans föräldrar, vilket man menar ofta förvärrat situationen för flickorna. Kuratorerna uppfattar inte heller att polisen haft tid eller engagemang för flickorna.

Kuratorerna samråder i första hand med annan elevvårdande personal på den egna skolan. De ser i huvudsak flickornas problem som individuella och de flesta har inget behov av handlingsplaner eller liknande.

Kommundelarnas socialtjänst

Förhållandevis få av de flickor som signalerar hjälpbehov kommer i kontakt med socialtjänsten. I de fem invandrartätaste kommundelarna har man tagit emot i genomsnitt 1-3 flickor vardera under ett år, i ett fall 5-6. De allra flesta av dessa fall har bedömts vara av allvarlig karaktär, men det förekommer också att flickor själva tagit kontakt utan att ett akut skyddsbehov finns. I de allvarliga fallen har man agerat som vid andra fall av hot mot ungdomars liv och hälsa – företrädesvis ingripanden med placering utom familjen. Detta har skett både med stöd av LVU² och SoL³ och i vissa fall på skyddad adress. Placeringarna har kombinerats med bland annat familjesamtal. Generellt uppger man att man inte är nöjd med de insatser man gjort. Det är en balansgång att arbeta med dessa fall och osäkerheten är stor om vad som är rätt. Resultatet har ibland blivit att flickan helt skurits av från sin familj. I något fall har familjen rövat flickan från placeringen och skickat henne till hemlandet. Vad som hänt flickan där känner man inte till.

De flickor socialtjänsten beskriver uppvisar ibland, men inte alltid, en egen problematik då de lever utagerande i riskfyllda miljöer.

Inte heller inom socialtjänsten har man något strukturerat samarbete med andra instanser om dessa frågor. Ingen av de intervjuade inom socialtjänsten anser att man behöver gemensamma riktlinjer eller handlingsplaner för hur flickorna ska bemötas.

Integrationsenheten och Socialjouren

Även centrala kommunala enheter är bekanta med problemet. Hos Integrationsenheten har under ett år ett 20-tal flickor bett om hjälp. Av dessa har situationen bedömts mycket allvarlig i nära hälften av fallen. Flickorna har rymt hemifrån, ibland från andra städer, och hotas därför till livet. De övriga, drygt hälften, har sökt hjälp för att de t ex hotas med tvångsäktenskap eller hindras att gå ut på normala tonårsaktiviteter.

De flickor som lever under direkt hot har man försökt hjälpa på olika sätt, bland annat genom intyg om behovet av skyddad adress. Man har också sökt vägar att lösa den akuta bostadsfrågan. Flickorna har uppmanats att ta kontakt med socialtjänsten och varnats för att ensamma ta kontakt med sin familj igen.

Till Socialjouren har 7-8 flickor hört av sig under ett år och flickorna har bedömts allvarligt hotade eller misshandlade i hälften av dessa fall. Jouren ingriper endast i det akuta läget och har behandlat dessa flickor på samma sätt som då man möter andra ungdomar i liknande situation. Man har så snart som möjligt försökt komma till samtal med föräldrarna och lösa de konflikter som uppstått. I något fall har man placerat flickan utanför hemmet.

Invandrarorganisationer

Två kvinnliga medlemmar i olika invandrarorganisationer har intervjuats. Det finns i Uppsala ingen jourtelefon för flickor men dessa kvinnor ger intrycket att ha fungerat som en sådan. Det finns troligen fler kvinnor som har denna funktion. Bägge de intervjuade har tagit emot ett stort antal samtal från flickor i behov av hjälp, vardera 30-40 flickor per år. Flickorna har kontaktat dem på grund av generationskonflikter i familjen. Den ena av kvinnorna uppger att hon bedömer att mellan 10 och 15 av flickorna varit mycket allvarligt hotade och levt med

² Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, dvs. mot den unges eller föräldrarnas vilja

³ Socialtjänstlagen (2001:453), dvs. frivillig placering

akut fara för sina liv. Även här förekommer flickor som rymt från sina hem i andra städer. Den andra kvinnan menar att frågan är fel ställd, alla som har kontaktat henne är allvarligt hotade – frågan är bara hur mycket de böjer sig och inrättar sig efter hoten.

Kvinnorna har hjälpt flickorna att ta kontakt med myndigheter, men erfar att de inte blivit tagna på allvar – trots att flickorna ibland haft synliga skador efter misshandel. Detta menar de i stor utsträckning beror på okunskap.

De intervjuade uttrycker stark oro för dessa flickor, som närmast är fredlösa. De sover i trappuppgångar och liknande eftersom deras liv är hotade av deras manliga släktingar men de uppmanas ändå av socialtjänsten att återvända till sin familj. För flera av dessa flickor upplevs risken stor att de hamnar i sexhandel och trafficking eftersom de inte har någon som beskyddar dem.

Dessa kvinnor understryker att det finns ett engagemang och en vilja bland både män och kvinnor i den egna kultursfären, enskilda såväl som föreningsengagerade, att aktivt gripa in för att förändra situationen för flickorna och deras familjer. Helst bör detta ske i samarbete med myndigheter.

Polisen

Polisen har ingen särskild statistik för invandrarflickor som utsatts för hot och våld från släktingar. Man är väl medveten om att det förekommer, men man har inte exakta uppgifter på hur många som tillhör just denna kategori. Inom polisens olika enheter blir man med jämna mellanrum kontaktad av flickor som vill höra sig för om möjligheterna till hjälp och beskydd. Kontakten tas ofta tillsammans med någon vuxen utanför familjen som flickan har förtroende för. Det är dock svårt för polisen att gripa in innan ett brott har anmälts eller utretts. Inom familjevårdsenheten är man uppmärksam på problemet, men man konstaterar att flickorna sällan gör en konkret anmälan.

Att hjälpa flickorna

De intervjuades önskemål

Samtliga som intervjuats har ansett att dessa flickor behöver annan eller ytterligare hjälp och uppmärksamhet än de får idag. Ett vanligt återkommande tema är att socialtjänsten bagatelliserar eller missuppfattar flickornas problem och att man inom socialtjänsten saknar specialkunskap om problemet. Flertalet, även inom socialtjänsten, tar upp behovet av kunskap. Många intervjuade efterlyser en särskild enhet med specialkompetens som kan både sprida kunskap och gripa in aktivt i de familjer som är i akut kris. Man understryker att en sådan enhet både bör ha kulturkunskap och vara knuten till ett råd av landsmän. Insatser i familjerna ska kunna kombineras med någon typ av skyddat boende under en begränsad period.

Socialtjänsten

Inom socialtjänsten finns olika uppfattningar om hur man vill gå vidare med frågan. Vid en ungdomsgrupp anser man att frågan om kultur är ointressant när ett barn/ungdom utsätts för hot och fara och efterlyser i stället samlad specialkunskap om det juridiska läget. När

insatserna sedan pågår är kulturkunskap desto viktigare och man har bland annat vänt sig till imamen och andra för rådgivning. I en annan ungdomsgrupp understryker man att det är viktigt att inte bara lyssna på flickan och att inte fokusera för mycket på kulturfrågan, eftersom det i första hand rör sig om en familjeproblematik. Man anser också att det är angeläget att tidigt komma i kontakt med familjerna och diskutera familjevärderingar och ”kulturkunskap” om det svenska samhället. Andra ungdomsgrupper efterlyser klart och tydligt ett kulturkompetent familjeteam som kan gå in och arbeta intensivt i familjerna.

Utanför socialtjänsten

De intervjuade utanför socialtjänsten ser akuta behov av praktisk hjälp för flickorna. De behöver tas om hand, ibland med skyddat boende, men alltid bistås med insatser för hela familjen på olika sätt. Intensivt familjearbete med kulturkompetens återkommer som ett önskemål hos de flesta av dessa intervjuade, liksom behovet av en specialistgrupp att vända sig till för rådgivning. Ibland önskar man verktyg att förhindra tvångsäktenskap.

På längre sikt understryker många i denna grupp behovet av ökad kunskap hos socialtjänsten för att möta flickornas behov. Många menar att det är viktigt att socialtjänsten tar flickorna på allvar och tillgodoser deras behov av hjälp och skydd innan man kontakter deras familj. Flera tar upp behovet av en gemensam handlingsplan och av ökat samarbete mellan olika instanser som träffar flickorna – polis, socialtjänst, föreningsaktiva, landstingspersonal, gymnasiekuratorer med flera.

Polisen

Polisen konstaterar att de larmpaket som finns ger ett undermåligt skydd. Att ha livvakter är kombinerat med stora kostnader och detta ges endast i extrema fall och under övergångsperioder. Det är också svårt för den enskilde att leva med livvakt. I stället hoppas man att insatser sker i ett långt tidigare skede. Man anser att det är viktigt att kartlägga maktförhållandena inom de olika släkterna och försöka uppnå ett samarbete med de tongivande.

Övriga frågor

Under denna rubrik har flera av de intervjuade tagit upp pojkarnas situation. Man understryker att även invandrapojkar far illa när de kommer i kläm mellan två kulturer, även om de inte förtrycks på samma sätt som flickorna. Särskilda insatser som diskussionsgrupper för killar behövs för att de inte oreflekterat ska överföra kvinnosynen till nästa generation. Olika typer av förebyggande och integrationsfrämjande insatser tas också upp här – till exempel att använda broschyrer och satellit-TV-kanaler för att föra ut diskussionen om kvinnosyn och familjevärderingar. Temadagar föreslås, gärna i skolans regi.

Här tar man också upp frågan om hur ett lättillgängligt skyddsboende till flickorna ska finansieras med tanke på att de ofta kan vara 18 år och ibland kommer från andra städer.

Diskussion

Av de flickor som uppmärksammas av vuxna utanför familjen för att de lever under hot och tvång är det bara ett mindre antal som blir aktuella inom socialtjänsten. De som socialtjänsten tar sig an har till viss del också egna problem med bland annat utagerande beteende.

Den stora gruppen flickor tvekar troligen att vända sig till socialtjänsten eftersom man vet att detta leder till att föräldrarna kontaktas i ett tidigt skede. Det verkar också finnas en tendens att socialtjänsten inte tar sig an dessa flickor om man inte uppfattar ett tydligt och akut skyddsbehov eller andra behov av insatser på grund av flickans eget beteende. Flickorna uppmärksammas i stället av personer i sin skolmiljö eller vänder sig till andra instanser för hjälp.

I Socialstyrelsens meddelandeblad nr 6, 2002: *Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar*, resonerar man om svårigheterna för socialtjänsten att i inledningen bedöma flickans skyddsbehov kontra skyldigheten att ge partsinsyn för föräldrarna. Det finns utrymme för flickorna att träffa socialsekreteraren några gånger ensam utan att föräldrarna kopplas in, menar man. Man pekar också på bestämmelserna i Sekretesslagen 14 kap. 4 §, som säger att det kan finnas behov av att skydda den unge gentemot vårdnadshavaren. Det finns alltså utrymme för socialtjänsten att vara mer flexibel än man uppfattas i dag då det gäller flickor med den här typen av problem.

Att dessa flickor tar kontakt med myndigheter och begär hjälp utanför familjen kan ge mycket mer negativa konsekvenser än för svenska flickor i motsvarande situation. Det är därför viktigt att agera med kunskap, särskilt i inledningsskedet av en kontakt.

Det tycks finnas en stor grupp flickor som lever under pressade förhållanden i patriarkala familjer utan att ha kontakt med socialtjänsten. Många av de intervjuade är angelägna om att hitta former för konkret hjälp för dessa flickor. Ett team med specialkunskaper att dela med sig av kan ge ledning för insatser i familjer där nivån på konflikterna inte lett till den allvarligaste typen av hot. Man efterfrågar också intensiva familjeinsatser i familjer med hög konfliktnivå och tillgång till ett skyddat boende. Att mer långsiktigt skilja flickorna från sina familjer bör dock ses som den absolut sista utvägen.⁴ Insatserna ska skötas av personer som är väl bekanta med kultursfärens traditionella normer och som tillhör eller samarbetar med myndigheterna. Det har framkommit att det finns en beredskap hos föreningar och enskilda personer att engagera sig, vilket är en stor resurs.

Ett flertal centrala specialteam utan handläggaransvar finns i dag i kommunen såsom Trappan, Ungdomsenheten, Ungdomsteamet, Medlingsverksamheten med flera. Dessa team arbetar ibland på direkt uppdrag av socialtjänsten, ibland efter förfrågan från enskilda familjer eller myndigheter inom sina specialområden. De har upparbetade former för samarbete med socialtjänsten. Den föreslagna enhetens arbete vad avser frågor om anmälningsplikt, rutiner vid behov av skyddsboende och liknande bör utarbetas efter samråd med dessa specialteam och med socialtjänsten.

Enhetens arbete föreslås starta parallellt med insatser för att höja socialtjänstens flexibilitet och kunskap vad gäller dessa flickor. Andra insatser pågår också: Vid Integrationsenheten

⁴ Se text Fathima Al-Baldawi, SvD 2002-10-13

förbereds en fortbildning för socialarbetare med inriktning på metodfrågor i arbetet med kollektiva släktstrukturer. Också detta bör fortgå parallellt med det föreslagna teamets arbete och bidra till nya nätverk av kunskap.

Ett återkommande tema i undersökningen är familjernas bristande integration i det svenska samhället. Gamla värderingar från hemlandet lever kvar och förstärks i exilen. Detta är på inget sätt ett nytt eller okänt fenomen, men konsekvenserna blir i dessa familjer mycket hårda för den svagaste parten, dvs flickorna. Haideh Daragahi, ordförande i föreningen Kvinnors Rätt, pekar på⁵ att hela hedersbegreppet bygger på ett tabu kring kvinnlig sexualitet. Detta tabu skapar en mental blockering även hos i övrigt resonabla och kärleksfulla fäder, bröder och i vissa fall mödrar. Hon föreslår att man använder information och saklig debatt för att krossa tabuföreställningarna och anger som ett exempel att man bör skapa en film tillsammans med RFSU om sexualitet, särskilt kvinnors.

Problemen för flickorna hänger nära samman med synen på deras sexualitet som en angelägenhet för hela släkten. Det finns därför anledning att ytterligare förstärka den del av introduktionen för nyanlända som behandlar familjevärderingar. Sådana diskussioner bör också föras med människor som bott en längre tid i Sverige. Det är rimligt att detta sker i samarbete med landstinget, som har särskild kompetens inom t ex Ungdomshälsan och Sexologiska enheten vid UAS. Kanaler bör sökas okonventionellt och utarbetas i samråd med invandrarföreningar.

I intervjuerna tar flera upp pojkarnas roll, både som förtryckare och förtryckta. Skolan och främst gymnasieskolan är sannolikt rätt arena för påverkan och diskussion om familjevärderingar och könsroller. Skolverket har nyligen tilldelats medel av regeringen för att utveckla detta, men lokala initiativ som bygger på engagemanget från de vuxna på skolan är önskvärda eftersom de har en mer direkt effekt.

Ytterligare ett återkommande tema är att det saknas samordning av den kunskap som finns. Samma flicka kan dyka upp i flera olika sammanhang utan att få den hjälp hon behöver. Situationen påminner på många sätt om den för frågan om sexuella övergrepp för ett tiotal år sedan. Efter förebild från Paraplygruppen för sexuella övergrepp bör en länsövergripande, tvärfacklig grupp etableras, bland annat för diskussion om konkreta anonyma fall. Det är särskilt viktigt att gymnasiekuratorer, invandrarföreningar och Integrationsenheten deltar i en sådan samrådsgrupp.

⁵ Integration i Fokus, 1/2002

Förslag till åtgärder

Med anledning av det som kommit fram i utredningen föreslås följande:

- Formering av en centralt placerad kommunal specialenhet för flickorna i denna grupp. Inom enheten bör finnas språklig kompetens samt specialkunskap om traditionellt tänkande i Mellanösterns kultur, särskilt vad gäller synen på kvinnor och familjeliv.
- Ett råd av män och kvinnor, privatpersoner och föreningsaktiva, med ursprung i denna kultur knyts till specialenheten.
- Enheten ska i samarbete med rådet agera i enskilda familjer samt bistå andra med kunskap.
- Enheten ska ha tillgång till ett skyddat boende. Formerna för detta utarbetas i samråd med socialtjänsten.
- Integrationsenheten ges i uppdrag att verka för en allmän kunskapshöjning bland personer som arbetar med eller kan möta flickor i denna situation.
- Förstärkt betoning på ämnet familjesyn och kvinnors sexualitet inom introduktionen för nyanlända, även diskussionsgrupper för familjer som bott längre i Sverige. Ansvar att utveckla detta i praktiken läggs på kommunens integrationsverksamhet.
- Etablering av en länsövergripande samrådsgrupp för denna fråga efter modell av Paraplygruppen för sexuella övergrepp.